

DENOV TUMANI ARXIVIDA AXBOROT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH MASALALARI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Ahmadova Nozima Akmal qizi

Email: phonenazima@icloud.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Denov tumani davlat arxivida axborot xavfsizligini ta'minlashning dolzarb masalalari tahlil qilinadi. Arxiv hujjatlarini saqlash, ulardan foydalanish jarayonida axborotning maxfiyligi, yaxlitligi va mavjudligini ta'minlash omillari yoritilgan. Shuningdek, elektron hujjatlar bilan ishlashda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavf-xatarlar hamda ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan. Arxiv faoliyatida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklari va axborot xavfsizligini kuchaytirishning muhim jihatlari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: arxiv, axborot xavfsizligi, elektron hujjat, maxfiylik, yaxlitlik, ma'lumotlarni himoya qilish, raqamlashtirish, Denov tumani arxivi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются актуальные вопросы обеспечения информационной безопасности в государственном архиве Деновского района. Освещаются факторы обеспечения конфиденциальности, целостности и доступности архивной информации в процессе хранения и использования документов. Также анализируются возможные угрозы при работе с электронными документами и предлагаются практические рекомендации по их предотвращению. Рассматриваются преимущества применения современных информационных технологий в архивной деятельности и основные направления укрепления информационной безопасности.

Ключевые слова: архив, информационная безопасность, электронный документ, конфиденциальность, целостность, защита данных, цифровизация, архив Деновского района.

Annotation: This article examines the current issues of ensuring information security in the Denov District State Archive. The study highlights the importance of maintaining

the confidentiality, integrity, and availability of archival information during the storage and use of documents. It also analyzes potential risks associated with electronic document management and provides practical recommendations for their prevention. Furthermore, the advantages of modern information technologies in archival activities and key measures for strengthening information security are discussed.

Keywords: archive, information security, electronic document, confidentiality, integrity, data protection, digitalization, Denov District Archive.

Kirish: Axborot jamiyatining jadal rivojlanishi, davlat boshqaruvi va hujjatlar bilan ishlash jarayonlarining raqamlashtirilishi arxiv muassasalari oldiga yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Bugungi kunda arxivlar nafaqat tarixiy va huquqiy ahamiyatga ega bo‘lgan hujjatlarni saqlovchi muassasa, balki katta hajmdagi axborot resurslarini boshqaruvchi tizim sifatida ham faoliyat yuritmoqda. Shu sababli arxivlarda saqlanayotgan ma’lumotlarning xavfsizligini ta’minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Axborot xavfsizligi deganda axborotning maxfiyligi, yaxlitligi va undan foydalanish imkoniyatining kafolatlangan holda saqlanishi tushuniladi. Arxiv hujjatlarining yo‘qolishi, buzilishi, ruxsatsiz o‘zgartirilishi yoki begona shaxslar tomonidan foydalanilishi nafaqat muassasa faoliyatiga, balki fuqarolar va tashkilotlarning qonuniy manfaatlariga ham salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ayniqsa, elektron hujjatlar hajmining ortib borishi axborot xavfsizligini ta’minlash masalasining ahamiyatini yanada kuchaytirmoqda.

Asosiy qism: Denov tumani davlat arxivi Surxondaryo viloyatidagi muhim arxiv muassasalaridan biri bo‘lib, unda hududning ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy hayotiga oid qimmatli hujjatlar saqlanadi. Ushbu hujjatlarning ishonchli saqlanishini ta’minlash, ulardan foydalanish jarayonida axborot xavfsizligi talablariga rioya etish arxiv faoliyatining muhim yo‘nalishlaridan hisoblanadi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi bilan bir qatorda ma’lumotlarni himoya qilishning tashkiliy, huquqiy va texnik choralarini takomillashtirish zarurati ham ortib bormoqda.

Arxivlar milliy tarixiy xotirani saqlovchi muassasalar sifatida jamiyat hayotida muhim o‘rin egallaydi. Ular davlat boshqaruvi, iqtisodiyot, ta’lim, madaniyat va fuqarolarning huquqiy manfaatlariga oid qimmatli hujjatlarni saqlaydi. Mazkur

hujjatlarning butligi, ishonchliligi va xavfsizligini ta'minlash arxiv faoliyatining ustuvor vazifalaridan biridir. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida arxiv ishiga elektron hujjatlar va raqamli ma'lumotlar keng joriy etilmoqda. Bu esa axborot xavfsizligini ta'minlash masalasining dolzarbligini yanada oshirmoqda. Denov tumani davlat arxivi Surxondaryo viloyatidagi eng qadimiy arxiv muassasalaridan biri hisoblanadi. Arxiv 1934-yilda tashkil etilgan bo'lib, dastlab o'z faoliyatini Denovdagi Said Otaliq madrasasi binosida olib borgan. 1974-yildan boshlab arxiv yangi binoga ko'chirildi va uzoq yillar Denov tumanlararo davlat arxivi sifatida faoliyat yuritdi. 2010-yilgacha ushbu nom bilan yuritilgan arxiv bugungi kunda Denov tumani davlat arxivi sifatida faoliyat ko'rsatmoqda. Arxiv fondlarida sovet davri hamda mustaqillik yillariga oid tuman boshqaruv organlari, korxonalar va tashkilotlarning hujjatlari saqlanadi. Denov tumani davlat arxivining asosiy vazifalaridan biri hujjatlarning uzoq muddatli saqlanishini ta'minlashdir. Arxiv fondlarida saqlanayotgan hujjatlar orasida fuqarolarning mehnat staji, ta'lim olganligi, mukofotlari, mulkiy huquqlari va boshqa ijtimoiy-huquqiy ahamiyatga ega ma'lumotlar mavjud. Ushbu ma'lumotlarning yo'qolishi yoki buzilishi fuqarolarning qonuniy manfaatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli arxiv faoliyatida axborot xavfsizligini ta'minlash muhim vazifa hisoblanadi.

Axborot xavfsizligi deganda axborotning maxfiyligi, yaxlitligi va mavjudligini saqlashga qaratilgan chora-tadbirlar majmui tushuniladi. Maxfiylik axborotdan faqat vakolatli shaxslar foydalanishini ta'minlaydi. Yaxlitlik ma'lumotlarning o'zgarmasligi va ishonchliligini kafolatlaydi. Mavjudlik esa zarur hollarda axborotdan foydalanish imkoniyatini anglatadi. Arxiv ishida ushbu uch tamoyil bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, hujjatlarning saqlanish darajasini belgilaydi. O'zbekiston Respublikasida arxivlar faoliyati va axborot xavfsizligini ta'minlash bir qator normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Xususan, "Arxiv ishi to'g'risida"gi Qonun, "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonun, "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonun hamda boshqa me'yoriy hujjatlar arxivlarda axborot bilan ishlashning huquqiy asoslarini belgilab beradi. Ushbu hujjatlar arxiv materiallarini saqlash, ulardan foydalanish va himoya qilish bo'yicha talablarni belgilaydi. Hozirgi kunda Denov tumani davlat arxivida ham hujjatlarni

raqamlashtirish jarayonlari bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Raqamlashtirish hujjatlardan foydalanishni yengillashtirishi bilan bir qatorda yangi xavfsizlik talablarini ham yuzaga keltirmoqda. Elektron ma'lumotlar bazalarini himoyalash, foydalanuvchilarni identifikatsiyalash, ma'lumotlarni zaxiralash va kiberxavfsizlik choralari ko'rish zamonaviy arxiv faoliyatining ajralmas qismiga aylanmoqda.

Axborot xavfsizligini ta'minlash arxiv faoliyatining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Denov tumani davlat arxivida saqlanayotgan minglab yig'majildlar va elektron ma'lumotlar bazalari fuqarolarning mehnat faoliyati, ta'lim olganligi, ijtimoiy ta'minoti hamda turli tashkilotlar tarixiga oid muhim ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Mazkur ma'lumotlarning saqlanishi va himoyalanihi arxiv faoliyatining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Shu sababli axborot xavfsizligiga tahdid soluvchi omillarni aniqlash va ularning oldini olish muhim ahamiyatga ega. Denov tumani davlat arxivida axborot xavfsizligiga tahdidlar shartli ravishda ichki va tashqi omillarga bo'linadi. Ichki tahdidlar, avvalo, inson omili bilan bog'liqdir. Arxiv xodimlarining hujjatlar bilan ishlash qoidalariga to'liq rioya qilmasligi, hujjatlarni noto'g'ri joylashtirishi yoki elektron bazalarga ma'lumotlarni kiritishda yo'l qo'yilgan xatolar axborotning yo'qolishi va buzilishiga sabab bo'lishi mumkin. Arxivshunoslik amaliyotida hujjatlarning noto'g'ri rasmiylashtirilishi yoki noto'g'ri fondlarga joylashtirilishi natijasida ularni qidirib topish qiyinlashishi ko'plab kuzatiladigan holatlardan biridir. Axborot xavfsizligiga tahdid soluvchi muhim omillardan yana biri texnik vositalarning eskirishi hisoblanadi. Kompyuterlar, serverlar va ma'lumotlarni saqlash qurilmalarining uzoq muddat foydalanilishi natijasida texnik nosozliklar yuzaga kelishi mumkin. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, elektron ma'lumotlarning yo'qolish holatlarining sezilarli qismi qattiq disklar va saqlash qurilmalaridagi nosozliklar bilan bog'liq. Agar ma'lumotlarning zaxira nusxalari yaratilmagan bo'lsa, bu holat muhim hujjatlarning butunlay yo'qolishiga olib kelishi mumkin. Raqamlashtirish jarayonlarining kengayishi bilan kiberxavfsizlik masalalari ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Elektron hujjatlar bazalariga zararli dasturlar orqali hujum uyushtirilishi, ma'lumotlarning o'g'irlanishi yoki noqonuniy ravishda o'zgartirilishi ehtimoli mavjud. Dunyo tajribasida davlat muassasalari va arxiv

tizimlariga nisbatan amalga oshirilgan kiberhujumlar natijasida katta hajmdagi ma'lumotlar zarar ko'rgan holatlar kuzatilgan. Shu sababli arxiv axborot tizimlarida antivirus dasturlari, himoya devorlari (firewall) va foydalanuvchilarni autentifikatsiya qilish tizimlaridan foydalanish zarur. Arxiv hujjatlarining fizik saqlanishiga tahdid soluvchi omillar ham mavjud. Jumladan, yong'in, suv toshqini, zilzila, namlikning ortishi yoki haroratning keskin o'zgarishi hujjatlarning yemirilishiga sabab bo'lishi mumkin. Qog'oz hujjatlar uchun eng xavfli omillardan biri namlik hisoblanadi. Mutaxassislarining ta'kidlashicha, saqlovxonalarda namlik me'yoridan yuqori bo'lsa, hujjatlarda mog'or zamburug'lari paydo bo'lib, ularning fizik holatiga jiddiy zarar yetkazadi. Shu sababli arxiv saqlovxonalarida harorat va namlik doimiy nazorat qilinishi lozim. Denov tumani davlat arxivida saqlanayotgan hujjatlarning aksariyati XX asrning turli davrlariga oid bo'lib, ayrim hujjatlarning yoshi 70–90 yildan ortiqni tashkil etadi. Bunday hujjatlar tabiiy eskirish jarayoniga uchraydi. Qog'ozning mo'rtlashishi, siyohning o'chishi yoki varaqlarning shikastlanishi axborotning yo'qolish xavfini oshiradi. Shu bois restavratsiya va konservatsiya ishlari axborot xavfsizligini ta'minlashning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Shuningdek, ruxsatsiz foydalanish holatlari ham axborot xavfsizligiga jiddiy tahdid tug'diradi. Arxiv ma'lumotlaridan foydalanishning aniq tartibi bo'lmasa yoki nazorat mexanizmlari yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan bo'lsa, ayrim hujjatlarning nusxalari noqonuniy ravishda tarqalishi mumkin. Ayniqsa, fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlari aks etgan hujjatlar bilan ishlashda maxfiylik talablariga qat'iy rioya etilishi talab etiladi.

Denov tumani davlat arxivida axborot xavfsizligini samarali ta'minlash uchun zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan oqilona foydalanish zarur. Bugungi kunda arxiv hujjatlarini raqamlashtirish, elektron ma'lumotlar bazalarini yaratish va masofadan turib xizmatlar ko'rsatish tizimlari keng joriy etilmoqda. Bunday sharoitda axborot resurslarini himoya qilish, ularning butligi va ishonchliligini saqlash ustuvor vazifaga aylanadi. Avvalo, arxivda saqlanayotgan elektron ma'lumotlarning muntazam ravishda zaxira nusxalarini yaratish lozim. Zaxira nusxalar alohida serverlarda yoki tashqi elektron saqlash vositalarida saqlanishi kerak. Bu texnik nosozliklar, kiberhujumlar yoki

favqulodda vaziyatlar natijasida ma'lumotlar yo'qolib qolishining oldini oladi. Ma'lumotlarni zaxiralash tizimi arxiv faoliyatining uzluksizligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Axborot xavfsizligini ta'minlashning yana bir muhim yo'nalishi foydalanuvchilarni identifikatsiya qilish va autentifikatsiyalash tizimini takomillashtirishdir. Arxivning elektron bazalariga kirish faqat vakolatli xodimlar uchun cheklanishi, har bir foydalanuvchi shaxsiy login va parol orqali tizimga kirishi maqsadga muvofiqdir. Maxsus kirish huquqlarini joriy etish orqali ma'lumotlardan noqonuniy foydalanish holatlarining oldi olinadi. Denov tumani davlat arxivida hujjatlarning fizik xavfsizligini ta'minlash ham alohida ahamiyatga ega. Saqlovxonalarda yong'inga qarshi zamonaviy vositalarni o'rnatish, videokuzatuv tizimlarini joriy etish, harorat va namlik darajasini muntazam nazorat qilish zarur. Ayniqsa, uzoq muddat saqlanadigan hujjatlar uchun maxsus saqlash sharoitlarini yaratish ularning yemirilishini sezilarli darajada kamaytiradi. Arxiv xodimlarining axborot xavfsizligi bo'yicha bilim va ko'nikmalarini oshirish ham muhim vazifalardan biridir. Xodimlar uchun muntazam seminar va treninglar tashkil etish, kiberxavfsizlik qoidalari bilan tanishtirish, axborot bilan ishlash madaniyatini shakllantirish zarur. Tajriba shuni ko'rsatadiki, axborot xavfsizligi bilan bog'liq hodisalarning katta qismi inson omili bilan bog'liq bo'ladi. Shuning uchun xodimlarning mas'uliyatini oshirish xavfsizlik darajasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Arxiv hujjatlarini raqamlashtirish ishlarini izchil davom ettirish ham axborot xavfsizligini kuchaytiradi. Raqamli nusxalar qog'oz hujjatlardan foydalanish sonini kamaytiradi va asl hujjatlarning saqlanish muddatini uzaytiradi. Shu bilan birga, elektron hujjatlarni maxsus shifrlash texnologiyalari yordamida himoyalash, antivirus dasturlaridan foydalanish va tarmoq xavfsizligini nazorat qilish talab etiladi. Kelgusida Denov tumani davlat arxivida yagona elektron arxiv tizimini rivojlantirish, sun'iy intellekt elementlaridan foydalangan holda hujjatlarni qidirish va monitoring qilish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadga muvofiqdir. Bu nafaqat arxiv xizmatlari sifatini oshiradi, balki axborot xavfsizligini ta'minlashning yangi bosqichiga olib chiqadi.

Xulosa qilib aytganda, Denov tumani davlat arxivi hududning tarixiy, ijtimoiy va huquqiy ahamiyatga ega bo'lgan hujjatlarini saqlovchi muassasa hisoblanadi.

Arxiv fondlarida jamlangan hujjatlar fuqarolarning huquqlarini tasdiqlash, ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish va tarixiy merosni asrab-avaylashda muhim manba vazifasini bajaradi. Shu sababli ushbu hujjatlarning xavfsizligini ta'minlash arxiv faoliyatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida Denov tumani davlat arxivining shakllanish tarixi, axborot xavfsizligining nazariy-huquqiy asoslari, mavjud tahdidlar hamda ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, axborot xavfsizligiga inson omili, texnik nosozliklar, kiberxavflar, tabiiy ofatlar va hujjatlarning tabiiy eskirishi kabi omillar jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Mazkur tahdidlarning oldini olish uchun zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish, ma'lumotlarni muntazam zaxiralash, elektron bazalarni himoyalash, saqlovxonalarda optimal sharoit yaratish hamda xodimlarning malakasini oshirish zarur. Shuningdek, hujjatlarni raqamlashtirish va axborot xavfsizligi bo'yicha ilg'or tajribalarni joriy etish arxiv faoliyatining samaradorligini yanada oshiradi. Demak, Denov tumani davlat arxivida axborot xavfsizligini ta'minlash tarixiy hujjatlarni saqlash bilan bir qatorda fuqarolar va davlat manfaatlarini himoya qilishning ham muhim omili hisoblanadi. Axborot xavfsizligini mustahkamlash bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar arxiv fondlarining uzoq muddat saqlanishi va kelajak avlodlarga yetkazilishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Arxiv ishi to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2010.
2. O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2003.
3. O'zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019. Davlat shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilishning huquqiy asoslarini belgilaydi.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining arxiv ishi va ish yuritishga oid qarorlari to'plami. – Toshkent, 2024.
5. [O'zarxiv agentligi rasmiy sayti](#). Arxiv tizimi faoliyati, raqamlashtirish va davlat arxivlari haqidagi ma'lumotlar.

6. Denov tumani davlat arxivi faoliyatiga oid ma'lumotlar. [Orginfo.uz ma'lumotlar bazasi](http://Orginfo.uz). Denov tumani davlat arxivining tashkil etilgan sanasi va faoliyati haqidagi ma'lumotlar.
7. Amonov A., Ahmedov B. **Arxivshunoslik**. – Toshkent: “Fan”, 2021.
8. Madirimov A. **Arxiv hujjatlarini saqlash va ulardan foydalanish asoslari**. – Toshkent: Akademnashr, 2020.
9. Ruzmetov M. **Axborot xavfsizligi asoslari**. – Toshkent: Tafakkur, 2022.
10. O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi rasmiy sayti. Axborot xavfsizligi va shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha me'yoriy ma'lumotlar.